विचारस्तं विनोपदेशवाक्यश्रवणेऽपि तत्त्वज्ञाननियमो नास्ति प्रजापतेरुपदेशश्रवणेऽपीन्द्रविरोचनयोर्मध्ये विरोचनस्य परामर्शाभावेन भ्रान्तत्वश्रुतेः (छा०८०) अतो गुरूपदिष्टस्य मननमपि कार्यमिति। दृश्यते चेदानीमप्येकस्यैव तत्त्वमसीत्युपदेशस्य नानारूपैरर्थैः सम्भावना। अखण्डत्वमवैधर्म्यं लक्षणाभेदोऽविभागश्चेति" भा०।

"न कालनियमो वामदेववत्" ४.२० सू० "ऐहिकसाधनादेव भवतीत्यादिर्ज्ञानोदये कालनियमो नास्ति वामदेववत्। वामदेवस्य जन्मान्तरीयसाधनेभ्यो गर्भेऽपि यथा ज्ञानोदयस्तथात्रास्यापीत्यर्थः। तथा च श्रुतिः "तद्धैतत् पश्यन्नृषिर्वामदेवः प्रतिपेदेऽहं मनुरभवं सूर्यश्चेति तदिदमप्येतर्हि य एवं वेदाहं ब्रह्मास्मीति स इदं भवतीत्यादिरिति"। अहं मनुरभवमित्यादिकमवैधर्म्यं लक्षणाभेदपरं सर्वव्यापकताख्यब्रह्मतापरं वा। "सर्वं समाप्नोषि ततोऽसि सर्वः" इत्यादि स्मरणात् भा०।

"विरक्तस्यैव हेयहानमुपादेयोपादानं हंसक्षीरवत्" ४.२२सू० "विरक्तस्यैव हेयानां प्रकृत्यादीनां हानमुपादेयस्य चात्मन उपादानं भवति। यथा दुग्धजलयोरेकीभावापन्नयोर्मध्येऽसारजलत्यागेन सारभूतं क्षीरोपादानं हंसस्यैव न तु काकादेरित्यर्थः" भा०।

"न कामचारित्वं रागोपहते शुकवत्" ४.२४सू० "रागोपहते पुरुषे कामतः सङ्गो न कर्त्तव्यः शुकवत्। यथा शुकपक्षी प्रकृष्टरूप इति ज्ञात्वा कामचारं न करोति रूपलोलुपैर्बन्धनभयात् तद्वदित्यर्थः" भा०।

"गुणयोगाद्बद्धः शुकवत्" ४.२६ सू० "तेषां सङ्गे तु गुणयोगात् तदीयरागादियोगाद्बद्धः स्यात् शुकवदेव। यथा शुकपक्षी व्याधस्य गुणैरज्जुभिर्बद्धो भवति तद्वदित्यर्थः। अथ वा गुणितया गुणलोलुपैर्बद्धो भवति शुकवदित्यर्थः। तथैवोक्तं सौभरिणा "स मे समाधिर्जलवासमित्रमत्स्यस्य सङ्गात् सहसैव नष्टः। परिग्रहः सङ्गकृतो ममायं परिग्रहोत्थाश्च महाविधित्साः" भा।

"न भोगाद्रागशान्तिर्घृतवत्" सां० ४.२७सू० "यथा घृतेः सौभरेर्भोगाच्च रागशान्तिरभूत् एवमन्येषामपि न भवतीत्यर्थः। तदुक्तं सौभरिणैव "या मृत्युतो नैव मनोरथानामन्तोऽस्ति विद्मातमिदं मयाद्य। मनोरथासक्तिपरस्य चित्तं नो जायते वै परमार्थसङ्गि" भा०।

"न मलिनचेतस्युपदेशबीजप्ररोहोऽजवत्" ४.२९सू० "उपदेशरूपं यज्ज्ञानवृक्षस्य बीजं तस्याङ्कुरोऽपि रागादिमलिनचित्ते नोत्पद्यते अजवत्। यथाऽजनाम्नि नद्ये भार्यायोकमलिनचित्ते वशिष्ठेनोक्तस्याप्युपदेशबीजस्य नाङ्कुर उत्पन्न इत्यर्थः" भा०।

"नाभासमात्रमपि मलिनदर्पणवत्" ४।२० सू० "आपातज्ञानमपि मलिनचेतस्युपदेशान्न जायते विषयान्तरसञ्चारादिभिः प्रतिबन्धात् यथा मलैः प्रतिबन्धात् मलिनदर्पणेऽर्थो न प्रतिबिम्बति तद्वदित्यर्थः" भा०।

"न तज्जस्यापि तद्रूपता पङ्कजवत्" ४।२१सू० तस्मादुपदेशाज्जातस्यापि ज्ञानस्योपदेशानुरूपता न भवति सामग्र्या ज्ञानबोधात्। पङ्कजवत्। यथा बीजस्योत्तमत्वेऽपि पङ्कदोषाद्बीजानुरूपता पङ्कजस्य न भवति तद्वदित्यर्थः। पङ्कस्थानीयं शिष्यचित्तम्" भा०।

न्यायपथ पु० न्यायोपेतः पन्थाः शा०त० अच् समा०। मीमांसाशास्त्रे [ब०व०। २तद्वति त्रि०।

न्यायवृत्त न० न्यायोपेतं वृत्तं शा०त०। १शास्त्रविहिताचारे

न्यायसारिणी स्त्री न्यायं सरति सृ–णिनि। युक्तिपूर्वककर्मानुसारिण्याम् रीतौ बुद्धाद्यां त्रिका०।

न्याय्य त्रि०न्यायादागतः न्यायादनपेतो न्याये भवः वा दिगा० यत् वा। १न्यायसिद्धे २न्यायोपेते यौक्तिके ३न्यायभवे च "सर्वेषामपि तु न्याय्यं दाल्भ्यशक्त्या मनीषिणः"। "न्याय्यं वः शिशुरक्षवान्" मनुः "इदमत्रोत्तरं न्याय्यमिति बुद्धा विसृष्टस्य सः" कुमा०। वर्ग्यादि०आद्युदात्तताख्य।

न्यास पु० नि+अस–कर्मणि, भावे वा घञ्। १स्थापद्रव्ये (गच्छित) अमरः निःक्षेपशब्दे ४०५२४० तल्लक्षणादि दृश्यम्। "राज्यं न्यासमिवाभुनक्"रघुः २अर्पणे ३विन्यासे च हेमच०। "अलसवलितैरङ्गन्यासैः लताङ्कुरितर्जनैः" सा०द०। "नमयन् सारगुरुभिः पादन्यासैर्वसुन्धराम्" कुमा०। ४त्यागे "काम्यानां कर्मणां न्यासं सन्न्यासं कवयो विदुः" गीता। "वक्ष्ये विविदिषान्यासं विद्वन्न्यासं च भेदतः। हेतू विदेहमुक्तौ च जीवन्मुक्तौ च तौ क्रमात्" जीवन्मुक्तिविवेकः। ५हरदत्तप्रणीते पदमञ्जर्यपरपर्याये व्याकरणग्रन्थभेदे "अतुतस्तत्पदन्यासा सद्वृत्तिः सन्निबन्धना। शब्दविद्येव नो भाति राजनीतिरपस्पशा"माघ०"तन्त्रपुराणादावुक्ते पूजाजपादौ प्राक्कर्त्तव्ये देहावयवभेदेषु वर्णाद्युच्चारणरूपे हस्तव्यापारभेदे "अङ्गन्यासकरन्यासौ बीजन्यासं तथैव च" षट्कस्तोत्रम्। सामान्यपूजाङ्गन्यासास्तु "आदावृष्यादिकन्यासः करणहृन्मतःपरम्। अङ्गुलीव्यापकन्यासौ हृदादिन्यास एव च"